

Het Zwin

en het eeuwenoude probleem van de verzanding

THIJS KRAMER

Het Zwin is een natuurreservaat op de grens van Nederland en België. Het vormt het restant van wat eens een grote getijdegeul was, die Brugge met de zee verbond. Eeuwenlang hebben de bewoners geprobeerd de verzanding van het Zwin tegen te gaan. Ook nu nog is het zand een dagelijks probleem voor de natuurbeheerders. Er is de laatste tijd heel wat geëxperimenteerd om de verzanding tegen te gaan. Het wordt tijd dat we ons gewonen geven.

In de vroege middeleeuwen was Brugge een zeer voornamende handelsplaats. Het laken werd er verscheept naar andere handelssteden in Europa. Het Zwin was de verbinding tussen Brugge en de zee. De getijdegeul slingerde door grote oppervlakten slik en schor. De verzanding van de Zwingeul zorgde ervoor dat Brugge z'n voornamende plaats verloor. Damme en later Sluis namen die handelsfunctie over. Toen de landsgrens na de Tachtigjarige Oorlog in het Zwin kwam te liggen, was er voor Zeeland een extra reden om de bevaarbaarheid tegen te gaan. Een belangrijke handelskonkurrent kon zodoende op een zijspoor worden gezet.

Door een gat in de duinen wordt het Zwin bij vloed overspoeld door het zeewater (foto: Peter Verdurmen).

Ondertussen werden de slikken en schorren stukje bij beetje ingepolderd en omgezet in vruchtbare landbouwgrond. In 1872 werd het laatste deel van de Zwingeul ingepolderd. Wat restte, vormt nu het Zwinreservaat. Een gebied van 125 ha groot, dat vooral bestaat uit schor, afgescheiden van de zee door een duinenrij. Een opening in de duinen zorgt ervoor dat het zeewater nog dagelijks in en uit kan stromen. Het waterschap het Vrije van Sluis besloot in 1948 ook dit laatste gaatje te dichtten, onder luid protest van de Belgische eigenaar, Graaf Leon Lippens. Deze natuurbeschermers van het eerste uur vond de overheid aan zijn zijde toen hij in 1953 pleitte de door de februaristorm opnieuw geopende duinenrij niet meer dicht te maken. Sindsdien waakt een internationale Zwinkommissie over een "open zwin".

Natuur

Het Zwinreservaat is goed vergelijkbaar met de slufteer op Texel. Ook hier zijn de natuurwaarden gebonden aan de dynamische contactzone tussen zee, duin en schor. Tussen de duinen door stroomt het zeewater dagelijks bij vloed het gebied binnen.

Het Zwin staat bekend om zijn vele broedvogels, waaronder de Kluut (foto: Henk Harmsen).

Het schor kent de typische zoutminnende vegetatie. Omdat het Zwin sinds 1872 verder opslibde, zijn er fraaie overgangen ontstaan van de kale of soms met zeekraal begroeide slikken tot hoog, ruig schor. Kenmerkende broedvogels als Stormmeeuw, Zwartkopmeeuw, Visdief, Kluut en Strandplevier zijn in de rest van het Deltagebied niet ongewoon, maar voor België is het Zwin zowat het enige broedgebied van deze vogelsoorten. Het duingebied dat gelegen is tussen Knokke en het Zwin is één van de allermooiste duinrestanten langs de Belgische kust. Dat is op zich niet zo'n prestatie als je bedenkt dat de rest van de kust uit hotels en appartement bestaat. Maar toch, het duingebied mag er zijn. Het is bijzonder gevarieerd: van kalkarm tot kalkrijk en van droog tot zeer vochtig. Bij de Zwinmonding vindt nog primaire duinvorming plaats. Met vrijkomend zand uit de Zwingeel is een nieuwe strandhaak aangelegd. Daarachter kan zich een groen strand ontwikkelen. Het duingebied voor het Zwinreservaat gaat op Nederlands grondgebied over in de Kievittepolder. Dit is een duingrasland dat al in de zestiger jaren werd aangewezen als beschermd natuurmonument, dit om een dreigende bouw van zomerhuizen in dit gebied te voorkomen. Het gebied is vooral bekend door het voorkomen van de uiterst bedreigde Boomkikker. Met name als gevolg van gericht beheerswerk door het Zeeuwse Landschap is de boomkikkerpopulatie weer aangegroeid tot één van de grootste van Nederland.

Beheer

Het grootste deel van het Zwin ligt op Belgisch grondgebied. Het is nog steeds eigendom van de familie Lippens. In België is het systeem van beheersvergoedingen nog niet zo ver ontwikkeld als in Nederland. Vandaar dat het natuurgebied zichzelf moet bedruipen. Een belangrijke bron van inkomsten vormen de entreegelden die toegang geven tot het Zwinreservaat en een vogelpark, waar de inheemse vogelsoorten in kooien zijn te bewonderen. Het Zwin heeft door de jaren heen een faam verworven als exkursiedoel voor schoolreisjes en dagjesmensen. Jaarlijks worden er honderdduizenden mensen verwelkomd.

Maar daarvoor moet er natuurlijk wel iets te zien zijn. Samen met de sterke belangstelling voor de vogels van de Belgische eigenaar leidde dat tot een sterk op de vogels gericht beheer. In het Zwin zijn op Belgisch grondgebied door de jaren heen heel wat ingrepen gepleegd om de vogelwaarde te vergroten. Er is een plas uitgegraven waarin eilanden

werden aangelegd zodat Visdieven, plevieren en meeuwen er kunnen broeden. Buiten het broedseizoen worden de plassen bezocht door verschillende eenden, zaagbekken en futen. Ook Lepelaars verschijnen er elk voor- en najaar. Voor de verversing van het water werd in het schor een kanaal gegraven. Met de sluisjes die het water moeten vasthouden en andere inrichtingswerken is het natuurlijke schorpatroon nogal gewild aangedaan.

Op Nederlands grondgebied bleven dit soort werken achterwege zodat zich hier wel een fraai opgebouwd schorgebied kon ontwikkelen. Wel werden in de directe omgeving door de gemeente Sluis de nodige complexen voor verblijfsrecreatie gerealiseerd. Dat levert een grote recreatiedruk op. Slechts een beperkt gedeelte van het Zwinreservaat is voor het publiek afgesloten. Het duingebied op Belgisch grondgebied staat onder voortdurende druk. Regelmatig verschijnen er plannen voor b.v. een golfbaan, jachthaven of zoals recentelijk een kongrescentrum. Het feit dat ook dit gebied nog steeds in partikuliere handen is, zal daar debet aan zijn.

Verzanding

Enkele kilometers ten westen van het Zwin werd in de zestiger jaren gestart met de uitbouw van een zeehaven te Zeebrugge. Daarvoor werden kilometerslange pieren aangelegd. Dit heeft de stroming langs de kust danig gewijzigd. Het had ondermeer als resultaat dat niet alleen de duinen wegspoelden, maar ook het strand van Knokke. Om deze mondaine badplaats voor de ondergang te behoeden wordt nu regelmatig zand op het strand gespoten. Dit spoelt echter weg en komt deels in de monding van het Zwin terecht. Daardoor wordt het natuurlijke verzandingsproces enorm versneld. Er is een zanddrempel in de monding van het Zwin ontstaan, waardoor de overstromingsfrequentie van het achterliggende schor afneemt. Met name de schorvegetatie wordt erdoor negatief beïnvloed.

De internationale Zwinkommissie heeft zich over dit probleem ontfermd. Er werden verschillende studies verricht en proeven genomen. Zo werd de Zwingeel uitgegraven en om het zand op te vangen werd een diepe put in de geul gegraven. Binnen de kortste keren was dit gat echter weer met zand gevuld.

Een studie van Rijkswaterstaat wees uit dat de enige oplossing waarschijnlijk is, om de op Belgisch grondgebied gelegen plassen te verbinden met de Zwingeel en het water dat nu door sluisjes en dammetjes wordt vastgehouden, bij eb weer terug naar de zee te laten stromen. Daardoor ontstaat zo'n sterke ebstroom dat het zand uit de monding van het Zwin kan worden gehouden.

De Belgen zijn daarvoor vooralsnog niet te vinden. Dat zou de recreatief aantrekkelijke plassen van karakter doen veranderen in droogvallend slik. Zij zien meer in een regelmatig uitdiepen van de geul. Een kostbaar werk en tevens weinig passend in het natuurbeheer.

Toch zal er gekozen moeten worden. Een éénmalige forse ingreep in het geulenstelsel waardoor het hele gebied weer in het getijregime wordt opgenomen, lijkt de voorkeur te genieten. Daarna moet het Zwin aan z'n lot worden overgelaten. Tegen de natuur valt nu eenmaal weinig te beginnen.

Thijs Kramer is werkzaam bij de Zeeuwse Milieufederatie.